

Интертекстуалност и аксиологически аспекти на библейски паремии и фразеологизми

Диана Стефанова

***Intertextuality and evaluative aspects of biblical proverbs and idioms:** This paper examines the impact of intertextual connections on the axiological components of biblical proverbs and idioms. Out of all complex and versatile manifestations of intertextuality, it focusses on the role of knowledge concerning citations and allusions in determining the orientation of paremiological and idiomatic evaluative components. It also suggests that intertextual references pack axiological information in the potential proverbial and phraseological meaning.*

Key words: *intertextuality, axiological components, proverbs,, idioms.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Известно е, че пословиците и идиомите, които традиционно определяме като библеизми, са понякога преки цитати, а друг път са алюзии към отделни пасажии или глави и представляват обобщение на сюжет, ситуация или характеристика от Книгата на книгите. Известно е също, че някои от паремиите и фразеологизмите са били в употреба в периода на създаване на Библията и древните автори и евангелистите са изпозвали тяхната реторична сила, за да постигнат желаните внушения, докато други са се оформили и са се разпространили тъкмо заради библейския си произход. С това описанието на сложната мрежа от взаимовръзки и влияния между текстовете на Священото писание и пословиците и фразеологизмите, които определяме като библейски, не се изчерпва, защото поради характера на самата Библия в нея съществуват множество повторения и препратки в Новия към Стария завет или между текстовете на отделните книги (виж [1], [2], [3], [4], [5]). Дотук разгледахме връзката на библейските фразеологизми с текста на самата Библия. А ако обърнем посоката и погледнем към литературния, политическия и дори към ежедневиия дискурс, ще открием как библейските пословици и фразеологизми „привнасят“ елементи от християнската култура в литературни и публицистични творби, в политически речи и дори в ежедневието общуване.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Всички тези изброени влияния и връзки можем да определим като прояви на интертекстуалност. И докато в литературната теория свързваме термина интертекстуалност с метафората на Юлия Кръстева за мозайката от разпознаваеми характерни черти, извлечени и преработени към различни аспекти на предишните литературни преживявания на автора и читателя, която се оформя в даден текст, като подкопава претенциите му за оригиналност, (както отбелязва Гаспаров [6]), то в областта на фразеологията различните автори разглеждат интертекстуалността във връзка с конкретни езикови проблеми. В паремиологията Мийдър (виж [7], [8], [9] с уговорката, че тук посочваме само малка част от многобройните изследвания на автора по тази тема) привежда много примери за употребата на една и съща пословица в множество текстове. А Уиник [10] твърди, че при пословиците мъдростта, остроумието и авторитетът в значението се дължат на експлицитната и интенционална интертекстуална препратка към една традиция от вече съществуващи изказвания с подобно съдържание. Във фразеологията Доброволски и Пиираинен [11] разглеждат интертекстуалността при фигуративните фразеологични изрази като един от начините на влияние на културата върху езика. А Баранов и Доброволски [12] отбелязват в малко по-различен теоретичен контекст, че „знанията за произхода на даден идиом дават възможност да се опакова допълнителна информация в значението му, която не може да бъде дешифрирана без да се

активират съответните знания“. За повече подробности по въпроса как се разглежда интертекстуалността във фразеологията и паремиологията виж Пиираинен [13].

Как знанията за произхода на даден идиом или паремия и за текста-източник влияят на възприемането на аксиологическата им обогатеност? Ще разгледаме коментарите на двама автори за интертекстуалните връзки на една пословица и един идиом с библейски произход, защото те очертават типични ситуации, на базата на които може да се формулира хипотеза, която се отнася и за други случаи. Става въпрос за коментара на Мийдър [14] за пословицата *A house divided against itself shall not stand* и коментара на Муун [15] за идиома *wash one's hands of something or someone*.

Мийдър [16] проследява употребата на пословицата *A house divided against itself shall not stand*, като започва със сравнение на употребата ѝ от тримата евангелисти в Библията и след това привежда примери за употребата ѝ до наши дни. Примерите включват появата на пословицата в писма на видни личности от американското общество, както и в есета и статии във връзка с различни проблеми на разделение в обществото. Мийдър откроява ролята на пословицата в една от емблематичните речи на Линкълн и последвалия предизборен дебат, където тя е употребена във връзка със състоянието и бъдещето на Съюза и въпроса за премахване на робството. В периода след това пословицата се среща в речниците с цитати, свързана с името на Линкълн, и в сборници с пословици като народна мъдрост. След това Мийдър посочва, че съкратеният вариант, който по същество е идиом, *a house divided*, се среща в 373 заглавия на различни произведения, сред които романи, пиеси, исторически очерци и други. Сред тези примери се очертават три различни нюанса в значението на идиома. За някои автори идиомът назовава ситуация на разединение, без да препраща към Библията, за други тази препратка е съществена, а за трети съществена е препратката към историята на САЩ. Трябва да отбележим, че Мийдър не използва в своя коментар термина интертекстуалност, но връзките и взаимодействията, които разглежда, са по същество интертекстуални. Два пункта от неговия анализ са важни за нашата аргументация по отношение на връзката на интертекстуалността с аксиологическите компоненти в значението на библейските пословици и идиоми. Първият е фактът, че не всички носители на езика са наясно с връзката между дадена пословица и текста първоизточник, както и с всички връзки, които по-късно се появяват при използването ѝ в различни други текстове. И вторият е, че идиомите, които представляват съкратен вариант на дадена пословица, унаследяват нейните интертекстуални връзки.

Когато разгледаме коментара на Муун за аксиологическите компоненти на значението на идиома *wash one's hands of something or someone*, ще вземем предвид казаното от Мийдър за наличието или липсата на знания за интертекстуалните връзки и ще свържем това с аксиологическата ориентация на идиома. Значението на идиома *wash one's hands of something or someone* в Окфордския речник на идиомите [17] е *disclaim responsibility for* (отхвърлям отговорността за). Носителите на езика, които познават библейския разказ в Евангелие от Матей (27:24), в който Пилат Понтийски символично измива ръцете си, обичайно свързват този идиом с негативна оценка. Това посочва и Муун [18] в коментара си за интерпретацията на аксиологическата му характеристика. С други думи негативната оценка е част от опакованата в него допълнителна информация. Тази информация се активира при възприемането на идиома. По този начин опакованата в него оценка е споделена сред тези, които разпознават препратката, и не е идиолектно зависима.

Теоретично е възможно да съществуват и носители на езика, които не познават библейския разказ за ролята на Пилат Понтийски в осъждането на Христос. Възможно е те да знаят значението на израза, защото са го срещали преди това. В този случай действието на отхвърлянето на отговорност може да бъде възприето като добро или лошо и съответно агенсът може да бъде определен като прав или неправ, а пациенсът като справедливо или несправедливо третиран в зависимост от конкретния контекст.

Без проявата на интертекстуалност реализирането на възможностите за определяне на аксиологическата ориентация зависят в по-голяма степен от личното отношение и от контекста на употребата. Оценката, която е опакована в значението, когато интертекстуалната връзка е налице, е разпознаваема и е съществена част от потенциала на значението. Докато оценката, която би възникнала при отсъствието на интертекстуално влияние, е идиолектна и ситуационно зависима. Това ни дава основание да предположим, че аксиологическата ориентация, която е разпознаваема сред представителите на лингвокултурната общост, е свързана с явлението интертекстуалност. Това с особена сила важи за връзката между библейските паремии и идиоми и техния първоизточник.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Връзката на библейските фразеологизми и пословици с текста на Свещеното писание влияе на аксиологическите компоненти в тяхното значение. Тази проява на интертекстуалност допринася за споделения характер на оценката, която те носят в потенциалното си значение. По тази причина различната идиолектната и ситуационна реализация на оценката макар и възможна се явява нетипична и често е проява на съзнателно несъобразяване с общоприетата норма.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Mieder, W. *Not by Bread Alone: Proverbs of the Bible*. Shelburne, Vermont: The New England Press, 1990, pp. 5 -14.
- [2] Гак, В. Г. Особенности библейских фразеологизмов в русском языке в сопоставлении с французскими библеизмами. *Вопросы языкознания* 1997 № 5 стр. 55 – 65, стр. 55 -59.
- [3] Балакова, Д, В. Ковачова, В.М. Мокиенко. *Наследие Библии во фразеологии*. Грайсвалд, 2013, стр. 14 -15 и след това.
- [4] Калдиева-Захаријева, Ст. *Българска фразеология*. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2013, стр. 248 – 264.
- [5] Piirainen, E. *Widespread Idioms in Europe and Beyond: Towards a lexicon of common figurative units*. New York: Peter Lang, 2012, pp.171–283.
- [6] Gasparov, B. *Speech, Memory and Meaning: Intertextuality in everyday life*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2010, p. 21.
- [7] Mieder, W. *Proverbs are Never out of Season: Popular wisdom in the modern age*. New York, Oxford: Oxford University Press, 1993.
- [8] Mieder, W. *A House Divided: From Biblical Proverb to Lincoln and Beyond*. In: Brown W.S. (ed.), *Understanding Wisdom: Sources, Science and Society*. Philadelphia: Templeton Press, 2000, pp. 57–102.
- [9] Mieder, W. *Behold the Proverbs of a People: Proverbial Wisdom in Culture, Literature and Politics*. University Press of Mississippi, 2014.
- [10] Winick, S. *Intertextuality and Innovation in a Definition of the Proverb Genre*. In: Mieder, W. (ed.). *Cognition, Comprehension and Communication. A Decade of North-American Proverb Studies (1990-2000)*. Baltmannsweiler: Schneider Verlag, 2003, pp. 571–601. P. 589.

[11] Dobrovol'skij, D., E. Piirainen. *Figurative Language: Cross-cultural and cross-linguistic perspectives*. Amsterdam, Oxford: Elsevier, 2005. Chapter 10.

[12] Баранов, А., Д. Добровольский. *Аспекты теории фразеологии*. Москва: Знак, 2008, стр. 72.

[13] Пиираинен, цит. съч., стр. 54-58.

[14] Мийдър 2000, цит. съч.

[15] Moon, R. *Fixed Expressions and Idioms in English. A Corpus Based Approach*. Oxford: Clarendon Press, 1998, pp. 247-248.

[16] Мийдър 2000, цит. съч.

[17] Siefiring, J. (ed.) *Oxford Dictionary of Idioms*. Oxford: Oxford University Press, 1999.

[18] Муун, цит. съч., стр. 247-248.

[19] Муун, цит. съч., стр. 247-248.

За контакти:

Диана Стефанова, Катедра „Чужди езици“ Русенски университет „Ангел Кънчев“, тел.: 082-888 532, e-mail: dstefanova@uni-ruse.bg

Докладът е рецензиран.